

AMANDA POWER
Roger Bacon and the
Defence of Christendom.
Cambridge Studies in
Medieval Life and Thought,
Fourth Series. Cambridge
University Press.
Cambridge 2013. 303 s.

Roger Bacon (n. 1214–1292) oli omaan aikaansa nähden poikkeuksellisen laaja-alainen oppinut. Syynä saattoi olla se, että hän ei koskaan suorittanut teologian tohtorin tutkintoa, joten hän saattoi keskittyä filosofisen tiedekunnan monipuoliseen tarjontaan. Bacon sai koulutuksensa n. 1228–1236 Oxfordin yliopistossa, missä harjoitettu luonnontieteiden tutkimus suuntasi hänen mielenkiintoaan kohti Aristotelesta, luonnontieteitä ja matematiikkaa. Vuodet 1237–1247/48 hän toimi Pariisin yliopistossa lähinnä Aristoteles-luennoitsijana.

Baconia on usein pidetty luonnontieteen ja kokeellisen menetelmän esitaistelijana skolastisen tieteen yksipuolista loogista argumentaatiota vastaan. Bacon suoritti kyllä kokeita erityisesti optiikassa ja hänellä oli näkemys tieteenalasta nimeltä *scientia experimentalis* eli kokeen tiede, jonka oli määrä paljastaa luonnon salaisuudet ja olla suureksi hyödyksi kristikunnalle. Kyse oli kuitenkin enemmän metodologias- ta kuin empirismistä. Kokeen tieteen avulla oli tarkoitus testata etupäässä tieteellisiä teorioita ja hypoteeseja. Monipuolisuudellaan, havainnollisuudellaan ja joillakin tulevaisuutta koskevilla teknisillä visioillaan – esimerkiksi ideallaan korkealla ilmassa liikkuvista, siipiään räpyttelevistä vaunuista – hän ennakoï 200 vuotta myöhemmin ilmaantuneita renessanssioppineita.

Baconissa on myös kiinnostavaa hänen suuntautumisensa kristikunnan ulkopuoliseen maailmaan, mikä juontui osin hänen toiminnastaan maantieteilijänä ja kartografian metodien kehittäjänä. Bacon oli

erittäin hyvin perillä mongoleista ja heidän luomastaan imperiumista. Hän oli tavannut Ranskan kuninkaan lähetin, fransiskaani Vilhelm Rubrukin ja lukenut tämän *Itinerarium*-nimisen matkakertomuksen vuodelta 1255. Baconin arvostamat Aristoteleen arabikommentaattorit, astronomia ja astrologia sekä yritykset oppia arabiaa olivat puolestaan perehdyttäneet häntä islamilaiseen tieteseen ja kulttuuriin. Bacon tunnetaan myös kreikan ja heprean kielten laatijana.

Amanda Powerin Roger Bacon -tutkimus lukeutuu harvoihin tästä oppineesta tehtyihin kokonaisesityksiin, joissa ei tarkastella vain jotain tieteen tai filosofian osa-aluetta Baconin tuotannossa. Edeltäjänsä voitaneen mainita Brian Gleggin *First Scientist: A Life of Roger Bacon* (2003), joka on kuitenkin populaariloinen ja keskittyy lähinnä luonnontieteisiin. Ajantasaisin ja paras johdatus Baconiin ja hänen tutkimusalueisiinsa on *Roger Bacon and the Sciences: Commemorative Essays*, jonka on toimittanut Jeremiah Hackett (1997). Edellä mainituista poiketen Powerin lähestymistapa on ennen kaikkea aatehistoriallinen.

Powerin lähteenä on Baconin tuolloisen tietämyksen summa, kolmiosainen pääteos *Opus majus*, *Opus minus* ja *Opus tertium* (n. 1266–1268), jonka tämä kirjoitti välikäsien avustuksella paavi Clemens IV:n (1265–1268) tilauksesta. Toinen keskeinen lähde on vähemmän tunnettu aikalaiskriittinen, kirkon uudistamista vaatinut *Compendium studii philosophiae* (1271/72), josta on säilynyt vain yksi käsikirjoitus. *Opus majus* -trilogiassaan Bacon kehotti kirkkoa ja koko läntistä kristikuntaa muutokseen erityisesti koulutusta, tieteenkäsitystä ja uskonnollista kokemusta uudistamalla, jotta kyettäisiin puolustautumaan kristikunnan ulkopuolista maailmaa vastaan ja levittämään sen keskuuteen pelastuksen sanomaa. Bacon odotti välitöntä ja laajaa eskatologian kiihdyttämää ihmiskunnan kääntymys-

tä, sillä kristikunta oli läpeensä turmeltunut ja eli jo keskellä lopunajan tapahtumia.

Powerilla on kolme lähtökoh- taa, joiden hän katsoo jääneen paitsioon Bacon-tutkimuksessa. Ensinnäkin Baconin tekstejä on luettava laaja-alaisesti niiden omassa tekstuaalisessa kontekstissa ja niitä on tarkasteltava osana aikansa tieteellistä diskurssia. Toiseksi Bacon liittyi fransiskaaneihin noin 1256/57 ja oli ehdottomasti uskonnollinen ihminen. Baconin uskonnollista vakaumusta on usein ylenkatsottu eikä ole ymmärretty hänen yhteiskuntakriittikinsä fransiskaanisia lähtökohtia saati hänen merkitystään fransiskaaniliikkeen historiassa. Kolmanneksi Bacon ei ollut mikään koleerinen ”outsider”, epämiellyttävä persoona, joka olisi elänyt tieteen marginaalis- sa. Baconin tieteenharjoitus ja näkemyksetkään eivät olleet niin uutta kuin on usein ajateltu. Hän oli saanut vaikutteita muiden muassa Robert Grossetestelta, Adam Marshilta ja Petrus Peregrinukselta. Hänellä oli ympärillään oppineiden verkosto, ja hänen kirjoituksiaan hyödynsivät esimerkiksi Peter Limogeslainen, Henrik Gentiläinen sekä Petrus Johannes Olivi.

Tiedetään, että Bacon oli arestis- sa Pariisissa sijainneessa fransiskaanikonventissa, ja hänen kirjoituksi- aan sensuroitiin 1260-luvun alus- ta lähtien. Huolimatta Baconin tutkimustyönsä rahoitukseen, rajoitta- miseen ja sensurointiin liittyneistä jatkuvista valituksista Power vähät- telee Baconin arestiaikaa ja esittää konventin esimiesten ja muiden fransiskaanien tukeneen ja arvosta- neen häntä. Hän ei kuitenkaan pys- ty perustelemaan teesiään. Toisaal- ta tuokin näkemys on mahdollinen. Baconin ja Bonaventuran ambiva- lentin suhteen Power jättää avoi- meksi. Fransiskaanikronikassa *Chronica XXIV generalium ordinis minorum* todetaan, että Bacon tuomittiin vankeuteen 1278 ”epäilyttävien uu- tuuksien takia”. Aiemman tutkimuk- sen valtavirtana oli, että Bacon oli-

si ollut vankeudessa aina kuolinvuoteensa 1292 saakka. Mutta voidaan-ko Baconin vankeustuomiota pitää totena vain yhden 1370-luvulta olevan lähteen perusteella? Power vyöryttää asiaa vastaan sellaisen todistusaineiston, että tämän jälkeen tuskin kukaan katsoo Baconin olleen vankeudessa.

Powerin tutkimus on jaettu temaattisesti viiteen lukuun. Ensimmäisessä käsitellään Baconin elämäntaakkaa; toisessa *Opus majus*-teoksen monia ulottuvuuksia erityisesti sen reformiehdotusten näkökulmasta; kolmannessa Baconin uskonnollista ajattelua ja hänen fransiskaaniuttaan; neljännessä hänen käsitystään tieteentekijänä ja fransiskaanisena apokalyptikkona kristikunnan puolustautumisesta; sekä viidennessä hänen näkemystään kristikunnan ulkopuolisesta maailmasta ja siitä kuinka kristittyjen tulisi kohdata se. Teoksen johdantoon sisältyy valaiseva oppihistoriallinen katsaus Roger Baconia koskevaan tutkimukseen ja sen lyhyessä epilogissa tarkastellaan hänen jälkivaikutustaan.

Power luo kiinnostavan, tavaltaan mentaalihistoriallisen kuvan siitä, millaista oli elää 1200-luvun puolivälin fransiskaani-oppineena – ja enemmän persoonakohtaisen kuin hallinnollis-juridisen lähteistön kautta. Hän tuo esiin sen, kuinka profetoiva ja apokalyptinen ajattelu oli tunkeutunut myös akateemiseen maailmaan, ja erityisesti fransiskaanit näkivät itsensä Jumalan palvelijoina ja ihmiskunnan reformoijina ennen maailman tuhoutumista. Jumalahan oli jo puhunut Franciscuksen suulla. Bacon ennakoiki tulevaa muiden muassa enteiden, profetoiden, historian tapahtumien sekä muslimien ja mongolien uhan kautta. Jälkimmäiset saattoivat jo olla Magogin ja Gogin kansaa. Tätä kaikkea hän tulkitsi voimakkaasti myös astrologian menetelmin, johon hän oli saanut vaikutteita islamilaisesta oppineisuudesta, erityisesti astrologisesta determinismis-

tään tunnetulta Abū Mahšarilta (k. 886). Odotettaessa Antikristuksen tuloa oli perehdyttävä myös tämän käyttämiin keinoihin kuten kontrolloituun magiaan. Baconin ajattelussa yhdistyivät siten Powerin mukaan tiede, okkultismi ja fransiskaaninen apokalyptiikka.

Teos sisältää runsaasti kiinnostavia asiakokonaisuuksia, yksityiskoh- tia ja hypoteeseja. Power osoittaa Baconin mystikoksi siinä mielessä, että tämä yhtyi käsitykseen jumalallisesta *sapientia perfecta* -tietämyksestä, joka oli vallinnut Paratiisissa ennen syntiinlankeemusta. Yhteys siihen voitiin palauttaa viisau- den harjoittamisen, Pyhän Hengen ja mystisen kontemplaation kautta. Bacon vastusti ristiretkiä sekä pak- noiden pakkokäännytystä Baltiassa ja suositteli lähetystyöhön intellektuaalista, kansojen ja uskontojen viisaimpien eli filosofien välistä väitte- lyä. Powerin mukaan on mahdollis- ta, että Ramon Llull sai Peter Limogelaisen välittämänä Baconilta vai- kutteita kehittäessään lähetystyölle uusia menetelmiä. Entä hyödynsi- kö Giotto Baconin näkemyksiä pers- pektiivistä maalatessaan Assisissa Pyhän Franciscuksen basilikan fres- koja?

Powerin tutkimus perustuu laa- ja-alaiseen lähteiden ja tutkimuskir- jallisuuden hallintaan. Jälkimmäises- sä saksalainen kielialue on tosin jää- nyt hieman syrjään, mutta nojautu- minen myös italialaisiin Bacon-edi- tioihin ja tutkimuksiin on ansioksi, sillä ehkä Vatikaanissa säilyneiden käsikirjoitusten vuoksi Italiassa on ollut yllättävää kiinnostusta Baconia kohtaan. Lähteisiin Power tukeutuu kautta tutkimuksensa – myös poliit- tisen historian tarkasteluissaan. Näin Amanda Power on onnistunut yh- distämään Baconin aikansa tieteel- liseen diskurssiin ja fransiskaaniseen aatemaailmaan. Teos avaa uusia, ra- dikaalejakin näkökulmia Roger Ba- conin elämään ja ajatteluun.

ANTTI RUOTSALA
DOS., HELSINKI

WALTER A. EULER, YLVA
GUSTAFSSON & IRIS
WIKSTRÖM (EDS.)
**Nicholas of Cusa on
the Self and Self-
Consciousness. Åbo: Åbo
Akademi University Press
2010. 311 s.**

Yksi keski- ja uuden ajan aatehisto- rian kiinnostavimpia kysymyksiä on modernin, itsestään uudella tavalla tietoisien ja yksilöllistä identiteettiä rakentavan subjektin synty. Saksa- laisen renessanssin keskeinen edus- taja Nicolaus Cusanus (1401–1464) kirjoitti skolastiikan kukoistuksen ja uuden ajan innovaatioiden välisenä aikana ja otti määrätietoisesti etäi- syyttä aristoteeliseen perinteeseen luovien yhtä lailla 1300-luvun nomi- nalistisia tuulia vastaan. Riippumatta siitä, pitääkö itseään modernina subjektina vailla keskiaikaisia tai vie- lä vanhempia juuria vai ei, on selvää, että kysymyksen kannalta kriittises- sä vaiheessa vaikuttaneena omape- räisenä ajattelijana Cusanus on po- tentiaalisesti erittäin mielenkiintoi- nen kirjoittaja.

Parin viime vuosikymmenen ai- kana on julkaistu merkittäviä uusia tutkimuksia sekä keski- että uuden ajan filosofien ja teologiain itsetietoi- suutta ja inhimillistä subjektia kos- kevasta ajattelusta, mutta Cusanus näyttää vielä olevan pitkälti kirjoitta- maton luku. Tätä taustaa vasten kä- sillä oleva teos on erityisen tarpeel- linen ja ajankohtainen. Kyseessä ei tosin ole temaattisista lähtökohdis- ta koottu, kentän eri osa-alueita sys- temaattisesti kartoittava kokonai- suus, vaan valikoima Turussa vuon- na 2008 järjestetyn kokouksen esi- telmistä. Kuten odottaa saattaa, ar- tikkeliin kirjo on laaja, ja lukija, joka odottaa saavansa selkeän kokonais- kuvan Cusanuksen itsetietoisuutta koskevasta ajattelusta, jää helposti hämmennyksen valtaan. Jos kirjan artikkeleita vertaa muihin antiikin ja keskiajan keskeisiin ajattelijoita kos- keviin vastaaviin tutkimuksiin, on